

Л.В. Лисенко

аспірант кафедри права та законотворчого процесу
ХарРІ НАДУ при Президентові України

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В ПОЛЬЩІ – ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан розвитку сільського господарства і сільських територій в Польщі, виділено необхідні умови для подальшого розвитку сільських територій в Україні.

Ключові слова: сільські території, аграрний сектор, державна політика, зайнятість, розвиток.

В Україні сільські території традиційно пов'язуються з агровиробництвом, тоді як розвинені країни характеризуються інтегрованим сільським розвитком, що відбиває комплексні зв'язки і взаємодії сільських економік. З огляду на загальносвітові тенденції зменшення важливості аграрного сектора, сьогодні вже не залишається жодних сумнівів у тому, що концепція сільського розвитку є набагато ширшою порівняно з концепцією аграрного розвитку [1].

Питання формування соціально-економічних передумов розвитку сільських територій набуває особливо актуального значення, оскільки вимагає від держави і регіонів не лише напруженості організаційної роботи щодо забезпечення соціального становища, а й величезних фінансових ресурсів.

На думку Ю. Губені, вітчизняна політика розвитку сільських територій повинна будуватися, спираючись на наукову базу, яка, в свою чергу, повинна бути зорієнтована на дотримання певних норм і вимог, що вже сформовані в більшості європейських країн.

Розвиток сільських територій, як і спільна аграрна політика Європейського Союзу має здійснюватися відповідно до визначених стратегічних напрямів, в яких визначено низку пріоритетних цілей ЄС щодо розвитку сільського господарства та сільських територій, а саме формування

динамічної, конкурентної і сучасної економіки, досягнення найвищого рівня працевлаштування, модернізація систем соціального забезпечення і соціальних гарантій та ін. [2].

На думку І. Прокопи, інтерес до проблематики розвитку сільських територій зумовлено низкою обставин “необхідністю повнішого використання соціальних і просторових факторів конкурентоспроможності АПК і водночас – запобігання зростанню соціальної напруженості в умовах скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві; майбутньою переорієнтацією державної підтримки аграрного сектора економіки з “жовтого кошика” на “зелений”; наростанням занепокоєності занепадом сіл” [3, с. 50].

О. Павлов акцентує увагу на різниці між політикою розвитку сільських територій Європейського Союзу та політикою сільського розвитку в Україні. Після Лісабонського саміту ЄС (2005 р.) політику розвитку сільських територій було включено до складу САП ЄС (спільна аграрна політика Європейського Союзу), яка отримала назву Спільної аграрної політики та політики розвитку сільських територій Європи (CARPE), де провідна роль належить аграрній політиці, а політика розвитку сільських територій розглядається як складова частина останньої [4].

Невирішеними є формування можливих умов подальшого розвитку сільських територій за умови використання сучасного досвіду країн ЄС, у т.ч. Польщі.

Мета статті – вивчення сучасного стану розвитку сільського господарства і сільських територій у Польщі і виділення можливих умов для подальшого розвитку сільських територій в Україні.

Розглядаючи особливості політики Європейського Союзу, у тому числі Польщі, щодо розвитку сільських територій, необхідно відмітити важливість цього розвитку передусім за ініціативою самих селян, а також враховуючи місцеві ресурси. Можна виділити фактори місцевої економіки, на яких засновано формування стратегій подальшого розвитку – це наявність

природних ресурсів, матеріальних засобів виробництва (формування інфраструктури), фінансових ресурсів, людського потенціалу, суспільного капіталу – “обличчя цілої громади”, взаємозв’язків влади і селян, місця і значення урядових і неурядових організацій у формуванні інституціональної владної системи на селі, а також багатофункціональність розвитку сільської місцевості.

На сільські території покладено виконання низки функцій, які визначаються передусім у можливості формування малого підприємництва на селі (економічна функція), вирішення суспільних і соціальних проблем, можливість одержати додаткові економічні вигоди від туристичної діяльності і створення рекреаційних зон, необхідність забезпечення захисту довкілля, а також створення сприятливих умов для покращання демографічної ситуації на селі.

Є варіант зростання чисельності населення на сільських територіях, і це відповідно призводить до розгляду проблеми розвитку сільських територій і поза межами сільськогосподарських підприємств. Важливого значення набуває офіційне і приховане безробіття; низький рівень освіти селян; забезпеченість робочими місцями в несільськогосподарській діяльності; недостатній рівень розвитку будь-якої інфраструктури; слабка активність населення і держави щодо формування середнього класу на селі.

Після вступу Польщі до ЄС змінився підхід до села і сільських територій, інтегрований, цілісний підхід. При визначені політики – необхідно визначити проблеми і цілісно підходити до їх вирішення. Основою стабільного розвитку села є інтегрований підхід.

Розвитком сільських територій повною мірою повинні опікуватися всі міністерства, що мають хоча б якесь відношення до сільських територій. Політика повинна бути спрямована на іноваційність, збалансованість розвитку всіх виробництв, перебудову сільськогосподарського і лісного сектора – все це в комплексі дозволить отримати позитивний результат.

Головними принципами, на яких повинна бути побудована державна політика сприяння розвитку аграрного сектора, є гарантування мінімального рівня рентабельності через мінімальні закупівельні ціни і обов'язковий протекціонізм власної економіки.

Що стосується України, то вже на початок 2006 р. на території в 10,3 тис. сільських рад налічувалось 28,6 тис. сільських населених пунктів, в яких проживало 15,3 млн осіб, або 33 % усього населення. У середньому на одну сільську раду припадає три населених пункти, 4698 га господарської території, 1485 осіб постійного населення. У середньому на одне сільське поселення відводиться 534 особи [5].

Припинення централізованого державного управління аграрним сектором економіки в ході його реформування призвело до транзиту функції регламентування розвитку сільських територій мікроекономічному рівню. Однак трансформація господарської системи функціонування аграрної економіки відбувалася на фоні поглиблення кризових явищ у сільськогосподарському виробництві. Тому питання розвитку сільських територій ставали другорядними, оскільки необхідно було вирішити проблеми економічного виживання сільськогосподарських підприємств.

Проблеми, які виникли у вітчизняному сільському господарстві, не могли не позначитися на розвитку сільських територій. Продовжує знижуватися зайнятість сільського населення, внаслідок чого чимало найбільш працездатних і кваліфікованих жителів села працюють лише на присадибних ділянках, ведуть власне дрібне виробництво чи виїжджають на заробітки до великих міст або за кордон.

Сталий розвиток сільських територій залежить від наповнення місцевих бюджетів, значна частина яких формується за рахунок власних податкових надходжень. Це можливо лише за умов і створення ефективної системи управління та координації комплексу реформ системи влади – адміністративної, територіальної, системи місцевого самоврядування.

Завжди було переконання, що село – це тільки сільське господарство. Щоб підняти село, необхідно підняти сільське господарство. Але виявляється, що великий відсоток селян не працює в сільському господарстві, і цю особливість необхідно враховувати.

За сучасних умов сільське господарство Польщі покликано виконувати цілу низку функцій, серед яких головними необхідно виділити економічну (розбудова стабільного розвитку), соціальну (зайнятість, збереження культури, традицій), туристичну (пошук можливих додаткових доходів для селян), екологічну (екологічно чисте виробництво, підтримання природних умов відтворення земель та ін.) і регіональну (формування інфраструктури у співпраці з іншими регіонами).

Важливим є збалансоване виробництво сільськогосподарської продукції, що не повинно відбуватися за рахунок погіршення навколишнього середовища. Сільськогосподарські виробники виконують функції не лише виробництва сільськогосподарської продукції, але і функцію екологічну (агроекологічні програми передбачені в ЄС). З 2009 р. з'являться нові субсидії в Польщі, вони будуть забезпечувати правильне використання природних ресурсів, дотримання всіх екологічних стандартів при веденні сільськогосподарського виробництва.

У Польщі під сільськогосподарськими територіями, на яких виробляється сільськогосподарська продукція, задіяні 54 % земель, понад 38 % населення проживає на сільських територіях. Велика частка працездатного населення (27 %) пов'язана із сільськогосподарським виробництвом, але лише 18 % населення живе виключно за рахунок виробництва продукції сільського господарства, в тому числі вони виробляють 2,6 % валового внутрішнього продукту країни, в той час як в середньому в країнах ЄС, населення, що живе тільки за рахунок сільського господарства, складає 4,5 % і виробляють вони 1,8 % валового внутрішнього продукту, що свідчить про високу продуктивність праці в розвинутих країнах

ЄС. Великою проблемою для Польщі залишається наявність безробіття як у містах, так і на селі, цей показник сягає близько 40 %.

У 2004 р. середня виробнича площа в сільському господарстві склала 8,4 га, з них сільськогосподарських угідь 7,5 га. Станом на 2004 р. у сільському господарстві Польщі нараховувалось 1852 тис. суб'єктів господарювання. Фермери, що використовують площу від 1 до 5 га, становлять 58,27 % від загальної чисельності сільськогосподарських товаровиробників. Найбільші господарства, що мають площу понад 50 га, займають лише 1 % від загальної чисельності сільськогосподарських товаровиробників, у той час, як згідно з європейськими нормами, розрахунково оптимальним розміром землекористування є 300 га. Законом Польщі "Про земельний податок" за господарство (ферму) вважається територія з площею одного фізичного гектару, або обрахункового гектару. Таким чином, структура сільськогосподарських товаровиробників розподілилися так: близько 17 % землевласників нічого не роблять на своїй землі, 10,6 – вирощують продукцію тільки для власних потреб, 25,5 – для себе і на продаж, 46,8 % – тільки товарні. Велика чисельність дрібнотоварних сільськогосподарських товаровиробників у Польщі пояснюється передусім історичними традиціями ведення хутірського господарства, а також податковою політикою уряду. За Польським законодавством, територія в межах до 1 га обкладається податком, як з нерухомості, в розмірі 4 євро з 1 м², що спонукає багатьох селян тримати біля своїх дворів сільськогосподарські угіддя не менше 1 га, бо податок на сільськогосподарську землю (на 1 га) окреслюється згідно з вартістю 2,5 ц жита (приблизно 20 євро), за середньостатистичною ціною, оренда сільськогосподарських земель розраховується у вартості 2-3 ц пшениці за 1 га, при базовій субсидії 125 євро на 1 га сільськогосподарських земель.

Важливого значення набуває державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників в напрямку збуту продукції. Окрім можливості самостійно продавати власно вирощену продукцію на ринку для

фермерів існує інтервенційна закупівля агентствами окремих видів продукції (зерно пшениці, ячменю, кукурудзи). Середня інтервенційна ціна сягає 101,31 євро за тону, в той час, як на ринку – в межах 150 євро. Мінімальна партія постачання 80 т. За умови величезної кількості дрібних фермерів процвітає кооперація різних напрямків, наприклад, у збуті продукції.

“Сільські господарства, з метою зміцнення своїх позицій на ринку, повинні об’єднуватись у виробничі групи, щоб, будучи великими постачальниками певних партій продуктів, могли розраховувати на укладання багаторічних угод та контрактів з тими об’єктами, які скуповують або переробляють продукцію. У майбутньому виробничі групи могли б мати шанс на безпосередню участь у сільськогосподарських біржах” [6].

Запозичення вдалого досвіду країни ЄС, в тому числі і Польщі, дозволить наблизити вітчизняну політику по розбудові сільської місцевості до європейських норм, що має бути стратегічним завданням економічної політики нашої держави.

Необхідними умовами розвитку сільських територій в Україні є:

- створення сприятливих умов для формування стабільної економіки сільської родини;
- перекваліфікація селян, за умови спеціальних програм, через скорочення осіб, що задіяні в сільському господарстві;
- підвищення рівня суспільної інфраструктури;
- формування справжньої, міцної територіальної громади; селяни мають бути рушійною силою у розбудові сільської місцевості;
- важливість підтримки з боку районних і обласних структур;
- пошук джерел фінансування, а також залучення власних коштів.

Запобігання подальшому поглибленню руйнівних процесів на селі передбачає активізацію опрацювання і поступового втілення в життя комплексу нормативно-правових та організаційно-економічних заходів, тобто посилення регулятивного впливу органів місцевого самоврядування на засадах органічного поєднання функцій місцевих владних структур та

регіональних і загальнодержавних органів влади у вирішенні завдань розвитку сільських територій.

Важливого значення може мати забезпечення розробки механізмів підтримки розвитку сільських населених пунктів за рахунок коштів підприємств та організацій, що функціонують у межах сільських територій; формування сприятливих умов для розвитку приватної ініціативи в сільській місцевості, розвитку сфери послуг; забезпечення збуту продукції селянських та фермерських господарств шляхом розвитку їх кооперування у збутовій сфері; забезпечення умов розвитку сільських громадських інститутів.

Список використаних джерел

1. *Бородіна О.М., Могильний О.М.* Корегування політики державної підтримки сільського господарства України // Економіка АПК, 2007. – № 6. – С. 55 – 61.
2. *Губені Ю.* Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської торії і практики // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62 – 70.
3. *Прокопа І.* Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50 – 56.
4. *Павлов О.І.* Концептуальні засади державної політики розвитку сільських територій // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua>
5. Розвиток сільських територій України. – К.: ІОЦ Держкомстату України, 2006. – 751с.
6. Поморський осередок сільськогосподарського дорадництва в Гданську, відділ в Старому Полі: Посібник для сільськогосподарських дорадників. – Старе Поле, 2005. – С. 325.

Lysenko L.V. Development of an agriculture and rural territories in Poland – experience for Ukraine.

The modern condition of development of agriculture and rural territories in Poland is considered, the necessary conditions for the further development of rural territories in Ukraine are allocated.

Key words: rural territories, agrarian sector, state policy, employment, development.

Лысенко Л.В. Развитие сельского хозяйства и сельских территорий в Польше – опыт для Украины.

Рассмотрено современное состояние развития сельского хозяйства и сельских территорий в Польше, выделены необходимые условия для дальнейшего развития сельских территорий в Украине.

Ключевые слова: сельские территории, аграрный сектор, государственная политика, занятость, развитие.